

ירושלים, מס' 61

שנת 1231, בקירוב

Entre le Rue de Iosaffaset les murs de le cite), a(main senestre, dusque a(le Porte de Iosaffas, a rues ausi com une ville. La(manoient li plus des Suriens de Iherusalem. Et ces rues apeloit on la luerie.¹ En celle rue de luerie avoit I Moustier de Sainte Marie Madelaine.

מקור: Emoul, L'Etat de la Cite de Jherusalem, ed. H. Michelant . G. Raynaud, Itineraires a Jerusalem et descriptions de la Terre Sainte, Paris 1882, p. 49.

תרגום

בין רחוב יהושפט לחומות העיר מצד שמאל ועד שער יהושפט יש רחובות שהם כעין עיר. שם שוכנים רוב הסורים של ירושלים. ורחובות אלה מכונים שכונת היהודים.¹ ובאותו הרחוב של שכונת היהודים נמצאת כנסייה אחת של מרים המגדלית.

1 בכתבי-יד אחרים: Juderie או Guerie. וראה לעיל, מס' 21, הערה 2. והשווה לעיל, מס' 26; ולהלן, מס' 65, הערה 1.

ירושלים, מס' 62

שנת 1236

יגי גאנדאר יקול אלצאחב יסלם [...]

חואיגלם וגאבו לנא פואכה וגירהא וכנת אגתמע בהם
וגרי חדית פי מעני מנעהם אליהוד מן אלדכול אלקדס וגרי
כלאם טויל וסוף דבר קדרנו מעהם אנהם ימכנון אליהוד
5 מן אלזיארה ויגי אליהם צבאג יהודי ואנפצל אל אמר עלי
דלך ופיהא אלאן צבאג יהודי ברוך הטוב והמיטיב.

16 --- כתב ראש חדש טבת ---

מקור: כ"י ניו-יורק, ספריית בית-המדרש לרבנים, ENA 2559, f. 178r.

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 301–302.

תרגום

בא גאנדאר¹ ואומר: האדון מברך או: מוסר [...]

צורכיכם או: חפציכם, ונתנו לנו פירות ושאר דברים. ואני נועדתי אתם
ונסבה השיחה על עניין מניעתם את היהודים מן הכניסה אל ירושלים, והיו
הדברים ארוכים. סוף דבר, השגנו או: קבענו עמם, כי יתנו ליהודים
5 לעלות לרגל,² וכי יבוא אצלם צבע יהודי,³ ונגמר העניין
בזה, ויש בה עכשיו צבע יהודי, ברוך הטוב והמיטיב.

16 --- נכתב ראש חדש טבת ---⁴

ספרות: פראוור, הצלבנים, עמ' 310–311; קדר, יהודי ירושלים, עמ' 125–127; ריינר, עלייה לרגל, עמ' 44–48.

- 1 במהדורה הראשונה של מאמרו הניח גויטיין, כי הכוונה לפקיד גרמני ששמו גינתר (Gunther), ואילו במהדורה השנייה קבע – כפי שפירש קדר – כי הכוונה לתואר של פקיד מוסלמי: ג'אנדאר (מפרסית – ג'אנדאר; בערבית ג'נדאר). הכותב, שלא הכיר את המינוח הצלבני, השתמש בתואר מוסלמי שפירושו "הממונה על הנשק". הצעת זיהוי ראה: פראוור, הצלבנים, עמ' 311.
- 2 הכוונה, כפי הנראה, לעלייה לרגל לירושלים במועדים קבועים – אולי בתשעה באב, כפי שהיה נהוג בתקופה הביזאנטית. וראה דברי הרמב"ן משנת 1267, כשלושים שנה לאחר-מכן (להלן, מס' 66), ודברי הפרחי משנת 1314, בקירוב (המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 28). מנוסח הכתוב קשה ללמוד על פרטי ההסכם בין הצלבנים ליהודים, אך עולה ממנו בבירור, שחידוש השלטון הצלבני בירושלים בשנת 1229 הביא עמו את חידוש האיסור על כניסת יהודים לעיר, שעתה חל גם על עולי-רגל. המשא-ומתן המתואר כאן התנהל, כנראה, בין נכבדים יהודים לנציגי הרשויות הצלבניות. מעמדם הפורמאלי של הנציגים היהודים אינו ברור, אך מצד הצלבנים השתתפו מושל העיר ונושא משרה בכיר נוסף. הצעת זיהוי ראה: פראוור, עמ' 310. וראה גם המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 13.
- 3 על צבעים יהודים בירושלים ראה גם מס' 24, 25, 66 ו-67. על צבעים יהודים בארץ-ישראל ראה גם לעיל, הערכים "בית לחם", "בית נובא", "טבריה", מס' 4. על צביעה וצבעים במזרח ראה: גויטיין, חברה ים-תיכונית, א, עמ' 101–108.
- 4 המכתב שלפנינו, שנכתב בראש-חודש טבת א'תקמ"ח לשטרות / 30 בנובמבר 1236 (וראה לעיל, הערך "טבריה", מס' 16), נשלח מארץ-ישראל – כנראה מטבריה – לפסטאט או לבלביס שבמצרים על-ידי סוחר מבלביס. המכתב עוסק בעיקר בענייני מסחר. הקטע שלפנינו מתייחס לירושלים תחת שלטון הצלבנים בשנים 1229–1244. עם הפיכתה לעיר נוצרית בפעם השנייה שוב נאסרה ישיבת יהודים בעיר. בסוף התקופה השתדלו יהודי המזרח לחדש את העלייה לרגל לירושלים, ועל-פי הנאמר כאן עלה הדבר בידם בשנת 1236.

שנת 1242

ירושלים, מס' 63

תבת תפרקה אלמקאדסה.

[ס]יון א'תקנ"ג.

מקור: כ"י קיימברג', ספריית האוניברסיטה, Or. 1080, J 122.

תרגום

רשימת איסוף תרומות עבור הירושלמים.¹

[ס]יון א'תקנ"ג לשטרות.²

ספרות: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, מס' 98, עמ' 501.

- 1 הכוונה, כנראה, לאיסוף תרומות עבור קהילת ירושלים ממש, ייתכן אמנם שהמדובר בתרומות עבור ירושלמים הנמצאים בקאהיר. הכסף נאסף, כנראה, בחג השבועות. על המנהג לשלוח כספים לירושלים בשלוש הרגלים ראה: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 415.
- 2 מאי 1242. יש לקשור את איסוף הכספים בחידוש היישוב היהודי בעיר בשנת 1236 (וראה לעיל, מס' 62).

שנת 1248

ירושלים, מס' 64

فخر الدولة ابو الفتح اسحاق بن ابي الحسن بن ابي البركات بن الشويخ الاسرائيلي البغدادي ، راس المشيئة . كان جبراً عالماً باحكام التوراة .
عارفاً بالنجوم والحساب مشكور الطريقة جميل الاخلاق قد تأدب واشتغل وحصل النحو واللغة ---

توفي في عاشر شهر رمضان سنة 630 وحمل الى جبل الطور وكان قد جاوز الثمانين.

מקור: אבן אלפוט, מגימע אללאדאב פי מעגים אלאלקאב, בתוך: א' בן-יעקב, "מקורות חדשים לתולדות יהודי בבל במאות הי"ב והי"ג", ציון, טו (תשי"ז), עמ' 57–58.

תרגום

פח'ר אל-דולה אבו אלפתח אסחאק בן אבו אלחסן בן אבו אלברכאת בן אלשויוח' הישראלי הבגדאדי,¹ ראש הישיבה, היה חכם בקי בחכמת התורה, בקי בתורת הכוכבים והאלגברה, בעל דרך ישרה ומידות טובות, קיבל חינוך טוב, התמסר ורכש את תורת הדקדוק והשפה --- נפטר בעשרה בחודש רמצ'ן שנת 645², והובל אל הר אלטור³. בעת מותו כבר עבר את גיל השמונים.

ספרות: בן-יעקב, יהודי בבל, עמ' לב-לג.

1 המדובר בגאון ר' יצחק בן ישראל אבן אלשויוח', ראש ישיבה בבגדאד בשנים 1221–1227. אלחריזי מזכיר אותו בשער יח של ס' תחכמוני, עמ' 195, ואולי גם בשער מו, עמ' 366. בשנת 1221 הועתק בשבילו פירוש קוהלת של אבו אלברכאת הבת אללה. ראה: א"א הרכבי, חדשים גם ישנים, ד, וארשה תרנ"ה, עמ' 47–51. בכ"י אוקספורד, בודליאנה, 186. Poc (קטלוג נויבאואר, מס' 1315) מועתקים שני מכתבים אליו מאחד מחכמי ישיבת בגדאד. ראה: Israel Letterbode, III (1877–1878), pp. 51–52. ידועים ממנו שישה שירים; ראה: י' דוידזון, אוצר השירה והפיוט, ניוארק 1923–1933, על פי המפתח. קינה על מותו ראה: דיוואן ר' אליעזר בן יעקב הבבלי, מהדורת ח' ברודי, ירושלים תרצ"ה, סימן רטו; וראה שם גם סימן קד.

2 8 ביאנואר 1248.

3 כינוי מקובל להר הזיתים. וראה לעיל, מס' 34.

שנת 1261

ירושלים, מס' 65

Entre la Rue de Iosaphas et les murz de la cite), amain senestre, avoit rues ausint comme une ville. Et la(manoient et demouroient li plus des Surienz dedenz la cite) de Jherusalem. Et ces rues apeloit on la Giuverie¹

מקור: Le Continuateur anonyme de Guillaume de Tyr, dit de Rothelin, ed. H. Michelant . G. Raynaud, Itine)raires a(Je)rusalem et descriptions de la Terre Sainte, Paris 1882., p. 160

תרגום

בין רחוב יהושפט לחומות העיר מצד שמאל יש רחובות המהווים כעין עיר. שם נמצאים וגרים רוב הסורים שבתוך העיר ירושלים; ולרחובות אלה קוראים שכונת היהודים.²

1 בכתב יד אחר: Aguilierie. וראה לעיל, מס' 25 ו-57.

2 הקטע לקוח כמעט כלשונו מן החיבור האנונימי La Citez de Iherusalem (לעיל, מס' 26).

שנת 1267

ירושלים, מס' 66

יברכך ה', נחמן בני, וראה בטוב ירושלים וראה בני לבניך, וכשולחנו של אברהם אבינו יהיה שולחנך.¹ בירושלם עיר הקודש אני כותב לך ספר זה, כי שבח והודאה לצור ישעי, זכיתי ובאתי שמה בשלום ליום תשיעי לירח אלול,² ועמדתי שם בשלום עד מחרת יום הכיפורים אשר פני מועדות ללכת לחברון, עיר קברות אבותינו, להשתטח כנגדם ולחצוב לי שם קבר ב(עזרת) (השם).³ ומה אגיד לכם מעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השממון, וכללו של דבר, כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו. ירושלים חרבה מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל, ועם חורבנה היא טובה מאד, ויושבים⁴ קרוב לאלפים, ונוצרים בתוכה כג' מאות, פלטים מחרב השולטן. ואין ישראל בתוכה, כי מעת באו התתרים ברחו משם, ומהם נהרגו בחרבם.⁵ רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל, ואליהם יאספו עד מניין מתפללים בביתם בשבתות.⁶ והנה, זרזנו אותם ומצאנו בית חרב בנוי בעמודי שיש וכיפה יפה, ולקחנו אותה לבית הכנסת, כי העיר הפקר, וכל הרוצה לזכות בחורבות זוכה. והתנדבנו לתקן הבית וכבר התחיל בשיפועו.⁷ ושלחו לעיר שכם להביא משם סיפרי תורה, אשר היו מירושלם והבריוחם שם בבוא התתרים.⁸ והנה, יציבו בית הכנסת, ושם יתפללו, כי רבים באים

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

לירושלם מדמשק וצובה וארץ מצרים וכל גלילות הארץ, לראות בית המקדש ולבכות עליו.⁹ ומי שזיכני לראות ירושלם בחרבנה הוא יזכינו לראות בבניינה ותקונה בשוב אֶל־יְהוָה כבוד השכינה. ואתה, בני, ואחיך ובית אביך כולכם תזכו לטוב ירושלם ולנחמת ציון כרצון אביכם הדואג ואונח רואה ושמח, משה (בן) ר' נחמן. ותקרא לי לשלום) בני ותלמידי ר' משה (בן) ר' שלמה אחי אמך. והנני מגיד לו, כי עליתי אל הר הזתים המכוון כנגד הר הבית והסמוך לו, אין ביניהם אלא עמק יהושפט, ושם כנגד בית המקדש קראתי חרוזותיו בבכייה רבה כאשר ניבא¹¹ ומי ששיכן שמו בבית המקדש ישגיח וירבה שלומכם עם שלום כל קהל עירכם המכובד והקדוש לעדי עד ולנצח נצחים יגדל שלומכם ומעלתכם אמן ישע יקר.

מקור: איגרת הרמב"ן לבנו, מהדורת קדר, יהודי ירושלים, עמ' 135–136. וראה גם: יערי, איגרות, עמ' 85.

ספרות: קדר, יהודי ירושלים, עמ' 122–133; איש-שלום, בציילן של מלכויות, עמ' 281–285; פראוור, תולדות, עמ' 251–252.

- 1 איגרת הרמב"ן לבנו נדפסה לראשונה בסוף פירושו לתורה, ליסבון (אשבוה) רמ"ט. משם נודעה בספרות המחקר, ומשם הועתקה לקובץ של יערי, איגרות, עמ' 85–86. על האיגרת יצא חשד של זיוף (ראה: פראוור, ספרות), אך החשד הופרך בעקבות פרסום הנוסח של כ"י מינכן, ספריית המדינה של באוואריה, Cod. heb. 357, f. 2, דף 52. מן המאה הטי"ו, השונה אך מעט מן הנדפס. העתקה נוספת מן המאה הטי"ו היתה כלולה בכ"י קיימברג, ספריית האוניברסיטה, Add. 377, אלא שלא שרדה, ורק אזכור כותרתה בתוך-העניינים שבדף תנב מלמד עליה. כותרת זו – "איגרת הרמב"ן ששלח לבנו בעניין ירושלים (עיר) הקדוש) ומבית הכנסת" – מסירה את חשד הזיוף. העתקה מן המאה הטי"ז שרדה בכ"י מינכן, ספריית המדינה של באוואריה, Cod. heb. 56, דף 405. נוסחאותיה מובאות במהדורת קדר.
- 2 ט' באלול ה'כ"ז / 1 בספטמבר 1267. על עליית הרמב"ן ראה המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה משנת 1267.
- 3 האיגרת נכתבה, כפי הנראה, ביום שלאחר יום-הכיפורים, י"א בתשרי ה'כ"ח, 2 באוקטובר 1267, שכן "עמדותי שם בשלום" הוא לשון עבר, ואילו על נסיעתו לחברון הוא מדבר בלשון עתיד. כל המתואר כאן התרחש אפוא בחודש שבין ט' באלול ה'כ"ז לט' בתשרי ה'כ"ח. על הקבורה בחברון בימי-הביניים ראה לעיל, הערך "חברון", מס' 3-6.
- 4 במהדורת ליסבון: "ויושביה". וכן עיקר.
- 5 הכוונה לכיבוש המונגולי של ירושלים בחורף 1260. זו העדות היחידה לפגיעה בקהילה היהודית של ירושלים, שהתחדשה מן-הסתם בשנת 1244, סמוך לסוף השלטון הצלבני בעיר. בריחתם של תושבי פנים הארץ מפני המונגולים ידועה ממקורות שונים, הן מוסלמיים הן נוצריים. על שאלת הכיבוש המונגולי של ירושלים ראה: קדר, יהודי ירושלים, עמ' 129–131; וראה עתה: ר' עמית-פרייס "על שתי פשיטות מונגוליות לארץ-ישראל", י' דרורי (עורך) ארץ-ישראל בתקופה הממלוכית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 63–43, ובעיקר עמ' 47 ואילך.
- 6 כלומר, בשנת 1267 מנו יהודי ירושלים עשרה גברים מעל לגיל 13, לפחות. אזכור משפחת הצבעים תחילה נועד להטעים, שהם גרעין הקהילה. הקהילה התארגנה, כנראה, סביב בעלי מונופול הצביעה, שמעמדם החוקי בעיר היה יציב, בהיותו מעוגן בהסכם עם המושל. והשווה לתיאור הצבע להלן, מס' 67, ליד הערה 2.
- 7 פשר המלה בהקשרה כאן אינו מחוור. אולי הכוונה לתיקון הכיפה או הגג, כדברי הרמב"ן בפירושו לסולם יעקב: "... כנגד השיפוע שבמקום שראש הסולם עומד", פירוש הרמב"ן לבראשית כח: יז, עמ' קס. השיפוע הוא אפוא קצה הגג.
- 8 קדר סבור, ששכם היתה אמורה להיות מבצרם היחיד של האיובים בגב ההר בימי הפלישה המונגולית. אין ללמוד מכאן, לדעתו, על קיום קהילה יהודית בשכם. ראה: קדר, יהודי ירושלים, עמ' 131. וראה: עמית-פרייס (לעיל הערה 5), עמ' 48, הערה 19.
- 9 חידוש העלייה לרגל לירושלים מארצות המזרח החל עוד בשלהי השלטון הצלבני בעיר. וראה לעיל, מס' 62. מטבע-הלשון "ירושלים, דמשק, צובא וארץ מצרים" פירושו "מכל קצות המדינה", במקביל לביטוי המקראי "מדן ועד באר-שבע", כלומר, מן המחוזות הצפוניים ועד הדרומיים ביותר. השמות הנוכרים כאן הם שמות של פרובינציות בתחום המדינה. וראה: W. Popper, Egypt and Syria under the Circassian Sultans, 1382–1486, XV, Berkeley/Los Angeles 1955, pp. 1819, 45. בהוראה זו נפוץ הביטוי בספרות העברית של ימי-הביניים. ראה, למשל: גיל, ארץ-ישראל, ב, עמ' 278; וראה גם להלן, מס' 155 והערה 5 שם; המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 28; הערך "רמה", מס' 13, 17 ו-22.
- 10 כ"י מינכן: "אלוה".
- 11 כלומר, הרמב"ן קרא את "חרוזותיו" של תלמידו-גיסו הנזכר ובכה כפי שניבא התלמיד (וראה להלן, מס' 67, הערה 1). מעשהו של הרמב"ן היה כמנהג עולי-הרגל. והשווה בבלי מועד קטן כו ע"א: "הרואה ערי יהודה בחורבן". תיאורים דומים ראה במדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 16 והערה 2 שם.

ירושלים השדודה¹ ובנותיה, אשר היו ערי המועדה לתורה ולתעודה, תחת אשר היו בך אלפים ורבבות, רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בס, ואשרי מי שלא ראן, היום הזה ראיתי בך קדושה, חזות קשה, מצאתי בתוכך איש יהודי נגש ונענה, והוא צבע,² ובוז ישבע, ואליו יאספו בביתו בין גדולים וקטנים אם ישלימו מנין, עדה שאין לה ענין,³ לא מקנה וקנין, עם עני ודל ורש ומסכן הלך ואביון.



אני הגבר ראה עני, גליתי מעל שלחני, עזבתי את ביתי, נטשתי את נחלתי, ונקל זאת, וכל יקר ראתה עיני להבזות. טוב לי יום בחצרך, לבקר בהיכלך החרב, ומקדשך השמש לחזות, ולרצות אבניך, ואת עפריך לחונן, ועל חורבותיך לקונן, כי עפריך בפי צוף ופנג,⁴ ובכיתי עליך במר נפשי מספד מר, ובבכי אתענג.

ויהי כהרימי קולי, ובקרעי בגדי ומעילי, אז ינוח לי, כי ביום תשיעי לירח אלול שנת חמשת אלפים ועשרים ושבע⁵ באתי בעיר החרבה ושוממה מבלי בניה

מקור: ר' משה בן נחמן, תפלה על חרבות ירושלים, בסוף ביאורו לתורה, רומא לפני שנת ר"ם; כתבי הרמב"ן, א, עמ' תכו-תכט.

- 1 באיגרתו (לעיל, מס' 66; וראה שם הערה 11) מבקש הרמב"ן מבנו נחמן למסור לתלמידו-גיסו משה בן שלמה, כי בבואו להר-הזיתים קרא את "חרוזותיו בבכיה רבה". ייתכן, כי בקינה שלפנינו שובצו קטעים אלה. דומה, שקטעיה הראשונים של הקינה נתחברו כדי לקוראם בכניסה לירושלים. כאן מובאים רק הקטעים ההיסטוריים.
- 2 על שני האחים הצבעים באיגרת הרמב"ן, לעיל, מס' 66. ייתכן, כי הכוונה כאן רק לראש משפחת הצבעים, שבביתו התקיימה תפילת העדה (וראה לעיל, מס' 66, הערה 6).
- 3 כלומר, רכוש.
- 4 מין מתיקה. ראה יחזקאל כז: יז.
- 5 1 בספטמבר 1267.

ירושלים, מס' 68

שנת 1267

זה כתבתי תחילה. ועכשיו שזכיתי ובאתי אני לירושלים, שבח לא(ל) הטוב והמטיב, ראיתי בעיני, שאין מן קבורת רחל¹ לבית לחם אפילו מיל --- וכן ראיתי, שאין קבורה ברמה.

מקור: פירוש הרמב"ן לבראשית לה: טז, עמ' קצו.

ספרות: ח"ד שעוועל, רבנו משה בן נחמן, ירושלים תשכ"ג, עמ' קצח; ק' כהנא, "הוספות הרמב"ן לפירושו לתורה", המעין, ט (תשכ"ט), עמ' 25.

- 1 על קבר רחל ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "קבר רחל", מס' 9 וההערות שם.
- 2 על עליית הרמב"ן ראה לעיל, מס' 66; המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה משנת 1267.

ירושלים, מס' 69

בין שנת 1244 לשנת 1291

ומשם¹ עולים להר הזתים, ויש הולכים דרך העמק, הוא עמק יהושפט, שם² בית הקברות לישראל בתחתית ההר! הבית והולכין בעמק עד שמגיעים נגד האיצטבא אשר בהר הזתים³ --- עמק יהושפט הוא הסובב כל מזרחו שלהר הבית וכל דרומו.⁴ ובדרומו הוא בית הקברות אשר הזכרנו,⁵ ויש בו צדיקים.⁶

מקור: אלה המסעות, עמ' 148.

- 1 כלומר, ממעיין-השילוח. היו אפוא שעלו במישרין ממעיין-השילוח להר-הזתים, והיו שהלכו דרך העמק. ציון שתי הדרכים קשור, כנראה, לשני גשרים שהיו על הקדרון בימי-הביניים.
- 2 כלומר, בעמק. בית-הקברות לישראל היה אפוא באפיק עמק יהושפט, בין מעיין-השילוח לבין המקום שממנו התחילה הדרך השנייה להר-הזתים. תחילתה של דרך זו היתה בעמק, בין הר-הבית לאצטבה.
- 3 על ה"איצטבה" שבהר-הזתים ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 17 והערה 5 שם.
- 4 כלומר, עמק יהושפט מתקבל מתחת להר-הבית, והוא סובב הן את פאתו המזרחית של הר-הבית הן את פאתו הדרומית.
- 5 "בית הקברות אשר הזכרנו" נמצא בחלק של עמק יהושפט המקביל לפאה הדרומית של הר-הבית.
- 6 קטע זה מופיע כלשונו גם בסי' תוצאות ארץ-ישראל. כאן הוא מובא על-פי סי' אלה המסעות משום קדמותו. על היחס בין שני החיבורים ראה להלן, הערך "עכו", מס' 66, הערה 1; מס' 67, הערה 1 ובמבוא למדור "מקומות קדושים".



המאה הי"ג, לכל המוקדם

ירושלים, מס' 70

במכתב אל ירושלים, כנראה מן המאה הי"ג או מתאריך מאוחר יותר, מפציר הכותב בנמען לשלוח את בנו למצרים כדי לשאת שם אישה ולהמשיך בלימוד התורה גם אחרי הנישואין.¹

מקור: תעודה מן הגניזה שסימולה אינו ידוע.

1 גויטיין מפנה לכתב-יד TS, 13 J 21, f. 32, אך המכתב אינו נמצא שם. דומה, שנפלה טעות בציון סימולו של כתב-היד. הדברים המובאים כאן הם סיכום דברי גויטיין. ראה: סדרי חינוך, עמ' קפח.